

<https://www.doi.org/10.26565/2220-7929-2026-70-02>
УДК 903.25-034.3-033.57(477.54)«01/02»

Володимир Колода

кандидат історичних наук, доцент
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди
Вул. Алчевських, 29, 61002, Харків, Україна
Email: koloda.v@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8614-2039>

Михайло Любичев

доктор історичних наук, професор
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
Майдан Свободи, 4, 61022, Харків, Україна
Email: gsae@karazin.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1010-1425>

**БРАСЛЕТ КОЛА «СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИХ ВІЙМЧАСТИХ
ЕМАЛЕЙ» З-ПІД ЕСХАРУ НА ХАРКІВЩИНІ**

Як цитувати: Колода В., Любичев М. Браслет кола «східноєвропейських віймчастих емалей» з-під Есхару на Харківщині. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Історія»*. 2026. Вип. 70. С. 25–45. <https://www.doi.org/10.26565/2220-7929-2026-70-02>

How to cite: Koloda V., Lyubichev M. A Bracelet of the “Eastern European Notched Enamel” Tradition from the Vicinity of Eskhar in Kharkiv Region. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series History*. 2026. No. 70. PP. 25–45. <https://www.doi.org/10.26565/2220-7929-2026-70-02> (In Ukrainian)

© Колода В., Любичев М., 2026

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.

Бронзовий браслет було знайдено в лісовому масиві на лівому березі річки Сіверський Донець біля південної околиці селища Есхар (Новопокровська територіальна громада, Чугуївський район, Харківська область, Україна). За Г. Ф. Корзухіною, він належить до типу I (браслети широкі, тригранні в перетині, з гребінцями, з емаллю та без емалі); за О. С. Хомяковою — до типу 2б (браслети з ажурним рухомих щитком–сегментом, що кріпився на шарнірних з'єднаннях до гребнів, які розташовані на кінцях ободу). Орнамент браслета з Есхару складається з кількох елементів: а) три валики з косими насічками-чеканом; б) вигравірувані композиції на двох гранях ободу; в) поздовжні канавки на торцях гребнів. Подібні браслети походять з Брянського (Усохського) скарбу та Пісків. Браслети з Брянського скарбу, Пісків, Есхару та з Паніковця зроблені за різними конструктивними схемами. У зону концентрації таких виробів входять Середнє Подніпров'я, дніпро-донецький лісостеп та сусідня смуга лісової зони, верхні течії Оки та Дону. Окремі знахідки походять з Мазур, Литви, Латвії, Білорусі, верхньої течії Південного Бугу, середніх течій Дону та Хопра, Нижнього Дону та Середньої Волги. Есхарівський браслет за положенням у типологічному ряді таких виробів належить до «більш раннього» і відноситься до середньої стадії розвитку східноєвропейських прикрас з виїмчастими емаллями, яка датована кінцем II — сер. — др. пол. III ст. Знахідки речей кола «емалей» свідчать про формування престижного костюму населення басейнів середнього та верхнього течій Дніпра та Подесення, населення верхньої течії Оки, а також деяких культур Південно-Східної Прибалтики. «Виїмчасті емалі» виступають як індикатор міжкультурних контактів різних груп населення Східної Європи в римський час. У дніпро-донецькому лісостепу знахідки речей кола «емалей» пов'язуються з поселеннями та могильниками пізньозарубинецького етапу та початкової фази київської культури або належать до постзарубинецького горизонту, саме до його другого періоду, датованого ступенями B2/C1, C1a (приблизно сер. — др. пол. II — перш. пол. III ст.).

Ключові слова: лісостеп Східної Європи, Сіверський Донець, римський час, виїмчасті емалі, браслет.

До початку так званої «епохи металодетекторів» на межі XX — XXI ст. знахідки речей кола «виїмчастих емалей» (прикраси, частини одягу, деталі спорядження вершника), які переважно не мали чіткого культурного контексту (Korzukhina 1978, 75–85) або походили з поселень і могильників пізньозарубинецького горизонту та київської культури (Pozdnezarubinskije pamyatniki 2010, rys. 93: 11, 113: 3, 146: 17-21;

Oblomskiy 1991, rys. 6; 54; 64: 18; Terpilovskiy, Abashina 1992, rys. 15: 16, 19, 21, 24, 25, 29, 31; 21:1; 44:1-3; 48: 4, 5), були одиничними*. Внаслідок цього вищезгадані культурні групи виглядали як «керамічні»: бідні на знахідки прикрас та деталей одягу з кольорових металів.

Масовий пошук з металодетекторами охопив величезні площі. Можливість розміщення знайдених артефактів на «скарбошукацьких» сайтах для їх наступного продажу «стимулює» «чорних археологів», і внаслідок цього вибірка «культури мертвої» та «культури знов відкритої» істотно зменшується. Справа в тому, що незалежно від того, хто знайшов речі (наукова археологічна експедиція або «скарбошукачі»), вони все одно існують. Та більше, інколи речі, що їх знайшли «чорні археологи», маркують субкультури, які не були відомі за розкопаними пам'ятками, вони значно розширюють номенклатуру артефактів різних груп, впливають на наявні хронологічні побудови (Lyubichev 2019, Chast' 1, 71). Моніторинг «детекторних» знахідок на сайтах, особисті контакти з пошукачами для отримання інформації про артефакти та місця їх знахідки, пропаганда передачі таких знахідок до академічних, наукових, музейних установ є необхідними заходами для зростання бази археологічних джерел на сучасному етапі. Яскравим прикладом моніторингу детекторних знахідок є серія «Корпус випадкових археологічних знахідок», яку видав І. А. Бажан, де речам кола «виїмчастих емалей» присвячено один з випусків (Bazhan, Troshin 2013). Випадкові та «детекторні» знахідки істотно розширили коло відомих речей кола «виїмчастих емалей» на пізньозарубинецьких/київських пам'ятках (Oblomskiy, Terpilovskiy 2007, rys.145: 2; 147: 1, 2, 7-9; 148: 2, 3, 5, 6, 8; 149, 150: 2-5; 151; 152: 4; 154: 6, 7; 155: 1-6, 8, 156-161, 162, 163; Germania – Sarmatia 2020). З'явилися публікації речей кола «емалей», які передано пошукачами до музеїв (Bilys'ka et al. 2021).

Моніторинг, аналіз та публікація знахідок цього кола О. О. Радюшем дозволили виділити субкультуру еліти серед населення лісостепу — лісової зони Східної Європи II–III ст. (Radyush 2010, 2013a, 2013b). Тому публікація кожної нової речі/депоненту речей кола «виїмчастих емалей» є актуальною.

* Ми згадуємо лише культурні групи римського часу дніпро-донецького лісостепу та прилеглої смуги лісової зони, оскільки публікація присвячена артефакту, який походить саме з цього регіону.

Опис, параметри

Широкі браслети з гребінцями, з емаллю та без емалі були елементом убору з «виїмчастих емалей» жіночого та чоловічого костюмів, до якого також входили: ажурні елементи ланцюжків або прості ланцюжки з підвісками або без них; парні фібули (трикутні прорізні, Т-подібні, підковоподібні), спіральні та дровотві браслети; підвіска — пірамідальний дзвоник, налобний пластинчастий вінець з конічними застілками, шийна гривна (вита або гладка), одиночна фібула (Т-подібна або рідкісного пластинчастого типу), пластинчаста підвіска (лунниці різного типу), деталі поясу (Furasev 2001, 30).

Бронзовий браслет виявлено в лісовому масиві на лівому березі Сіверського Дінця неподалік південної окраїни селища Есхар (Новопокровська територіальна громада, Чугуївський район, Харківська область, Україна) (рис. 1)¹. Браслет не мав значних або явних пошкоджень чи то деформації, а також слідів перебування у вогні; його покривала рівномірна зелена патина.

Браслет шарнірний, литий з масивним розімкнутим ободом, що має випнуте назовні, вигнуте зсередини ребро, яке проходить по його середині. Торцеві грані ободу орнаментовано валиками (два — на кінцях, один — на середині), які прикрашено косими насічками-чеканом. На центральному валику насічки орієнтовано в протилежний бік порівняно з крайніми. Дві грані між валиками поблизу вертикальних гребнів прикрашено вісьма вигравірованими композиціями, кожна з яких включає три циркульні кола та дві групи з трьох крапок, поєднаних прямими лініями. У центральній частині та на кінцях ободу розташовано три вертикальні прямокутні в перетині гребні, що виступають назовні та трикутні за профілем. Торцеві

¹ Браслет переданий восени 2022 р. до Археологічної лабораторії Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Як з'ясувалося під час бесіди з автором знахідки, супроводжувальні предмети, уламки кераміки або деревне вугілля і попіл були відсутні. Тривале ведення бойових дій на цій території та сучасні проблеми щодо розмінування позбавляють нас можливості самостійно оглянути місце знахідки. Рисунки до публікації виконали В. В. Колода (рис. 2, 3) та В. І. Щепаченко (рис. 1, 4-8), якому автори публікації висловлюють глибоку вдячність.

сторони гребнів прикрашені поздовжніми канавками, борт між ними не орнаментований. На двох кінцевих ребрах розміщено парні петлі круглої форми для шарнірів, за допомогою яких кріпився рухомий ажурний щиток-сегмент з емалевими вставками. Сам щиток відсутній (рис. 2, 3).

Параметри браслета (г, см): вага — 88,5, загальні розміри — $6,8 \times 6,05$, обід: ширина 2,3 — 2,35 по центру з розширенням — 2,6 — 2,65 вбік центрального гребня і 2,85 — 2,9 — вбік кінцевих гребнів, товщина — 0,2 — 0,4, ребра-валики на ободі: товщина: бокові — 0,2, центральний — 0,3, висота — 0,2; вертикальні гребні-ребра: крайні: довжина — 4,8, товщина — 0,7; центральний: довжина — 4,6, товщина — 0,8; парні петлі: діаметр — 0,65 — 0,7, діаметр отвору — 0,25 — 0,3, орнаментальні композиції: довжина вигравіруваних ліній — 0,9 — 1,1; 1,0; 0,9 — 1,1.

Типологічне визначення та аналогії

Браслет з Есхару належить до типу Корзухіна I (браслети широкі, тригранні в перетині, з гребнями, з емаллю та без емалі) (Korzukhina 1978, 34–35, tabl. 26: 3, 4) та Хомякова 26 (браслети з ажурним щитком — рухомим прямокутним сегментом, що кріпився на шарнірних з'єднаннях до гребнів, які розташовані на кінцях ободу) (Khomiakova 2018, 87–88, 94). Подібні браслети походять з Брянського (Усохського) скарбу (Ahmedov et al. 2013, 101, rys. 3: 8; Khomiakova 2018, rys. 42, Tabl. XXXV, Katalog 64; Voronyatov, Shinakov 2020, rys. 6: 1) (рис. 4) та Пісків (Akimov et al. 2020, 253, 258, rys. 5: 2) (рис. 5: 1–3).

Браслет з Брянського скарбу (Belotserkovskaya 2018, 47–48, Kat. 64. (91), Rys. 42, Tabl. XXXV) відрізняється від виробу з Есхару такими рисами: 1) на двох його гребнях розташовано одинарні (не парні!) петлі для кріплення з допомогою шарніра сегмента-щитка з емаллю; 2) обод не має валиків; 3) на ободі нанесено орнамент у вигляді смуг, що формують композицію з ромбоподібних фігур; 4) ребра гребнів браслета орнаментовано двома поздовжніми паралельними поглибленими смугами з дрібним двозубим карбованим орнаментом зсередини (рис. 4).

Парні браслети з Пісків більш подібні до браслета з Есхару за такими ознаками: 1) парні петлі на ребрах для кріплення за допомогою шарніра

сегмента-щитка з емаллю; 2) торцеві сторони гребнів прикрашені поздовжніми канавками; 3) на ободі розташовані три валики (Akimov et al. 2020, 253, 258, rys. 5: II) (рис. 5: 1–3).

В описі «скарбу» з Пісчаного згадано два фігурні щитки з трьома емалевими вставками (одна — ромбічна, дві — трикутні) та двома петлями, що скріплювались за допомогою шарніра з парними петлями на ребрах браслета (Akimov et al. 2020, rys. 5: II: в, г, д) (рис. 5: 3). Очевидно, подібний щиток-сегмент був рухомою частиною і есхарівського браслету. Імовірно, що саме щитки-сегменти подібної конструкції з двома петлями (по одній на кожній стороні щитка) були призначені для з'єднання з виключно парними петлями на ободі. На відміну від них, щитки-сегменти з парними петлями поєднувались з ободами, які мали по одній петлі на кожному кінці (Брянський скарб) (Belotserkovskaya 2018, 47–48, Kat. 64. (91), Rys. 42, Tabl. XXXV) (рис. 4: I: 1, 5; II: 1, 4). У світлі цієї інформації виріб з емаллями, який походить з поселення Рогожкіно XII (Bezuglov, Gudimenko, 1993, rys. 6: 2) можливо інтерпретувати саме як сегмент-щиток з емаллю (рис. 5: 4).

О. С. Хомякова знаходить аналогію до браслета з Брянського скарбу у виробі з Паніковця², відносячи його до типу 26 (Khomiakova 2018, 88, rys. 76). Справді, обидва браслети споріднює наявність масивного ободу з валиками, гребнів, петель на розімкнутих кінцях (Oblomskiy 2017, 130, rys. 5: 11; 2018, 631, rys. 7: 12; 11: 3; Oblomskiy, Berezutskiy 2019, 75, rys. 12: 3) (рис. 6). Але ж вони зроблені за різними конструктивними схемами. Браслети з Брянського скарбу, Пісків, Есхару мали щиток-сегмент з емаллю, який кріпився на шарнірах до двох крайніх гребнів ободу (кожний браслет мав 3 гребні) (рис. 2–4; 5: 1–3). На браслеті з Паніковця щиток-сегмент був нерухомою частиною ободу, а другий щиток-сегмент з емаллю кріпився шарнірами до парних петель на гребнях (рис. 6)³.

² Ідеться про браслет, що походить з групи речей, знайдених біля місця знахідки Паніковецького скарбу (Oblomskiy 2017, rys. 5: 11; 2018, 630–634, rys. 7, 10, 11).

³ «Зі зворотного боку браслета є по дві петлі на кожному з кінців, мабуть, для кріплення рухомої ланки, яка не зберіглася. При деформації ці петлі виявилися майже з'єднаними одна з одною» (Oblomskiy 2017, 130, rys. 5: 11; 2018, 631, rys. 7: 12; 11: 3; Oblomskiy, Berezutskiy 2019, 75, rys. 12: 3).

Це надавало браслету повну симетрію в розміщенні чотирьох гребнів та двох щитків-сегментів: рухомого і нерухомого. На необхідність поділу шарнірних браслетів звернув увагу А. М. Обломський, який запропонував виділити два їх варіанти: 1 — вироби з двох частин (дві бокові та середня — ажурна з емаллю, яка кріпиться на петлях з двох боків) (Брянський скарб); 2 — суцільний корпус із вставкою емалі, які закріплена у «верхній частині», та між крайніми гребнями («ребрами») розміщувалось «якась рухома ланка, що закріплювалась на петлях» (Паніковець) (Oblomskiy 2018, 639–640). З подальшим накопиченням джерел класифікація О. С. Хомякової буде деталізована і браслети, подібні виробу з Паніковця, утворять окремий підтип.

Орнамент браслета з Есхару складається з декількох елементів: а) три валики з косими насічками-чеканом; б) вигравірувані композиції на двох гранях ободу; в) поздовжні канавки на торцях гребнів (рис. 2, 3).

Валики як елемент декору ободу були відносно широко розповсюджені. Вони трапляються, наприклад, на браслетах з Мощинського скарбу, Замятино-Юр'єво, Онуфрієво, Курської області (випадкова знахідка), поховання 1 могильника Усть-Бриска (Khomiakova 2018, rys. 69: 3–5; 70: 1, 2, 4; 71: 1–3) (рис. 1; 7). На браслеті з Паніковця два крайні валики на ободі мають насічки, а на середньому валику вони відсутні (Khomiakova 2018, rys. 76) (рис. 6: 1, 5)

Трьома валиками з подібним напрямком насічок (на центральному валику вони орієнтовані в протилежний бік порівняно з крайніми) орнаментовано браслети з Дембліне — Пакачинее (Dembç-Pakačinéje) (Korzukhina 1978, 80, tabl. 26: 3; Khomiakova 2018, rys. 69: 1) (рис. 7:1), Заозір'я (Khomiakova 2018, rys. 69: 2), Гнилиці (Bilyn'ska et al. 2021, rys. 8: 3) (рис. 7:2), Лук'янчикова/ Журавки (Akimov, Enenko, 2012, 132, rys. 3: 26, 2в; Akimov et al. 2020, 250, rys. 3: а, б; Oblomskiy 2018, rys. 2: 1, 4; Oblomskiy, Berezutskiy 2019, rys. 9) (рис. 7: 3, 4).

Подібних вигравіруваних композицій на гранях ободу (що саме так об'єднують три циркульні кола, прямі лінії та дві групи з трьох крапок) (рис. 2, 3) нам не вдалося знайти, але їх елементи трапляються на браслетах Корзухіна тип 1/Хомякова тип 26. Наприклад, це речі з Брянського скарбу (прямі та вигнуті лінії, кола, групи з трьох крапок)

(рис. 7: 5–7), Мощинського скарбу (Khomiakova 2018, rys. 74: 16, 1в, 2, 2а). Обід браслета з Курської області (випадкова знахідка) вкривають прямі та криві лінії, кола (Khomiakova 2018, rys. 75: 5). Мотив з колами (не циркульними), від яких під кутом розходяться прямі лінії, є на браслеті з Тульської області (випадкова знахідка) (Vorontsov 2020, rys. 6: 6), а також на браслеті з Паніковця (Khomiakova 2018, rys. 76) (рис. 6: 5).

Циркульні кола прикрашають унікальний браслет з шістьма гребнями на ободі, який походить з Мігоніса (Korzukhina 1978, tabl. 26: 4; Khomiakova 2018, rys. 77: 6). Поздовжні канавки на торцях гребнів наявні на браслетах з поховання 2 могильника Усть-Бриска, Мощинського скарбу, скарбу на поселенні Шишино 5 (Khomiakova 2018, rys. 70: 2; 71: 5; 72: 1; 74: 1, 2)

Ареал поширення, датування та культурна належність

Порівняння карт поширення масивних литих браслетів з трикутними вертикальними ребрами, з емаллю та без емалі (Корзукхіна тип 1, Хомякова типи 1, 2), які склала А. Бітнер-Врублевська (Bitner-Wróblewska 2021, fig. 6) та О. О. Радюш (Radyush 2020, rys. 25), свідчить, що в зону концентрації таких виробів входять Середнє Подніпров'я, дніпро-донецькій лісостеп та прилегла до неї смуга лісової зони, верхні течії Оки й Дону. Окремі знахідки походять з Мазур, Литви, Латвії, Білорусі, верхньої течії Південного Бугу, середніх течій Дону та Хопра, Нижнього Дону та Середньої Волги (рис. 8).

Східноєвропейські «виїмчасті емалі» не зафіксовані в похованнях поряд з металевими деталями одягу та прикрасами інших стилів римського часу, що значно ускладнює їх датування. Через це дослідники вимушені виділяти їх хронологічні групи побудовою типологічного ряду, виключаючи його перевірку закритим комплексом та стратиграфією. Наприклад, виділено «більш ранні» (трикутний перетин ободу, високі трикутні гребні з поздовжніми канавками з пуансоном на торцях, орнамент у вигляді композицій з трикутників та циркульних кіл), а також — «більш пізні» (сплюснений перетин ободу та рифлені борозенки, що імітують дротяний декор, сплюснені невисокі гребні, на яких

немає прикрашення торцевих сторін) (сер. — др. пол. III ст.) браслети (Khomiakova 2018, 91–92).

Есхарівський браслет за цими ознаками належить до «більш раннього» і відноситься до середньої стадії розвитку східноєвропейських прикрас з виїмчастими емаллями, яка датована кінцем II — сер. — др. пол. III ст. (Oblomskiy, Terpilovskiy 2007, 123, 140; Khomiakova 2018, 92). Взагалі основний період обігу «емалей» позначено перш. пол. III ст. (Furasev 2002, 85).

Знахідки речей кола «емалей» свідчать про формування престижного костюму населення басейнів середньої та верхньої течій Дніпра і Подесіння, верхньої течії Оки, Південно-Східної Прибалтики. Це явище відображає розвиток соціальної структури суспільства, що стало причиною появи в місцевому середовищі феномену елітної інтернаціональної моди. «Виїмчасті емалі» є індикатором міжкультурних контактів різних груп населення Східної Європи в римський час (Ahmedov et al. 2013, 104–105). У дніпро-донецькому лісостепу знахідки речей кола «емалей» пов'язуються з поселеннями та могильниками пізньозарубинецького етапу та початкової фази київської культури (Oblomskiy, 1991 21–25; 2002, 13–16) або належать до постзарубинецького горизонту, саме до його другого періоду, датованого ступенями B2/C1, C1a (приблизно сер./др. пол. II — перш. пол. III ст.) (Lyubichev 2019, Chast' 1, 83; Voronyatov 2018, 16, 18). Горизонт Паніковець, виділений у Верхньому Подонні та датований перш. пол. III ст. (Oblomskiy, Berezhitskiy 2019, 70), за багатьма показниками є синхронним другому періоду постзарубинецького горизонту в дніпро-донецькому лісостепу.

Список літератури / References

Akimov D. V., Enenko E. A. Sluchaynyie nakhodki veshchey rimskogo vremeni v predelakh lesostepnogo Podonya. *Stratum plus*. 2012. No. 4. S. 127–137. (In Russian)

Акимов Д. В., Ененко Е. А. Случайные находки вещей римского времени в пределах лесостепного Подонья. *Stratum plus*. 2012. № 4. С. 127–137.

Akimov D. V., Zinkovskaya I. V., Mulkidzhanyan Ya. P. Sluchaynyie nakhodki varvarskikh vyiemchatykh emaley v lesostepnom Podone: opisanie, rekonstruktsiya, interpretatsii. *Germania-Sarmatia. Vyp. III* / red. O. Radyush, A. Blyuene, M. Lyubichev. Moskva: IA RAN, 2020. S. 246–261. (In Russian)

Акимов Д. В., Зиньковская И. В., Мулкиджанян Я. П. Случайные находки варварских выемчатых эмалей в лесостепном Подонье: описание, реконструкция, интерпретации. *Germania-Sarmatia Вып. III* / ред. О. Радюш, А. Блюэнз, М. Любичев. Москва: ИА РАН, 2020. С. 246–261.

Ahmedov I. R., Oblomskiy A. M., Radyush O. A. Klad iz Suzemskogo rayona Bryanskoj oblasti. *Arheologicheskie issledovaniya v Evroregerione «Dnepr» v 2012 g.* / red. O. A. Makushnikov. Gomel: GGU im. F. Skorinyi, 2013. S. 99–107. (In Russian)

Ахмедов И. Р., Обломский А. М., Радюш О. А. Клад из Суземского района Брянской области. *Археологические исследования в Еврорегионе «Днепр» в 2012 г.* / ред. О. А. Макушников. Гомель: ГГУ им. Ф. Скорины, 2013. С. 99–107.

Bazhan I. A., Troshin A. N. Varvarskie emali Vostochnoy Evropy: Treugolnyie fibuly i tsepi (iz sluchaynyih nahodok): Albom drevnostey. Korpus sluchaynyih arheologicheskikh nahodok (KSAN). Vyp. 5. Moskva: Buki-Vedi, 2013. 98 s. (In Russian)

Бажан И. А., Трошин А. Н. Варварские эмали Восточной Европы: Треугольные фибулы и цепи (из случайных находок): Альбом древностей. Корпус случайных археологических находок (КАН). Вып. 5. Москва: Буки-Веди, 2013. 98 с.

Belotserkovskaya I. V. Ukrasheniya iz metalla. *Bryanskiy klad ukrasheniy s vyiemchatoy emalyu vostochnoevropeyskogo stilya (III v. n. e.). Ranneslavianskiy mir. Vyp. 18* / otv. red. A. M. Oblomskiy. Moskva – Volodga: IA RAN, 2018. S. 14–50. (In Russian)

Белоцерковская И. В. Украшения из металла. *Брянский клад украшений с выемчатой эмалью восточноевропейского стиля (III в. н. э.). Раннеславянский мир. Вып. 18* / отв. ред. А. М. Обломский. Москва – Вологда: ИА РАН, 2018. С. 14–50.

Bezuglov S. I., Gudimenko I. V. Podveska s vyiemchatoy emalyu iz deltyi Dona. *Rossiyskaya arheologiya* [Russian Archaeology]. 1993. No. 1. S. 169–174. (In Russian)

Безуглов С. И., Гудименко И. В. Подвеска с выемчатой эмалью из дельты Дона. *Российская археология*. 1993. № 1. С. 169–174.

Bilyns'ka L. I., Bilyk V. M., Buhaj O. M., Hopkalo O. V., Horokhovs'kyj Ye. L., Derev'ianko O. M. Novi nadkhodzhennia predmetiv kola skhidnoevropejs'kykh vyimchastykh emalej u Sums'komu oblasnomu kraieznavchomu muzei (poperednie povidomlennia). *Arkheolohiia ta davnia istoriia Ukrainy. Vyp. 3* / red. O. V. Symonenko. Kyiv: IA NANU, 2021. S. 225–242. (In Ukrainian)

Билинська Л. І., Білик В. М., Бугай О. М., Гопкало О. В., Гороховський Є. Л., Дерев'янко О. М. Нові надходження предметів кола східноєвропейських виїмчастих емалей у Сумському обласному краєзнавчому музеї (попереднє повідомлення). *Археологія та давня історія України. Вип. 3* / ред. О. В. Симоненко. Київ: ІА НАНУ, 2021. С. 225–242.

Bitner-Wróblewska A. The Phenomenon of East European Enameled Artefacts. Old Problems, New Questions. *Alexandria. Studies of Items, Ideas and History Dedicated to Professor Aleksander Bursche on the Occasion of his 65th Birthday* / ed. R. Ciolek, R. Chowaniec. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2021. PP. 25–32.

Bryanskiy klad ukrasheniy s vyemchatoy emalyu vostochnoevropeyskogo stilya (III v. n. e.). *Ranneslavyanskiy mir*. Vyp. 18. Moskva – Vologda: IA RAN, 2018. 563 s. (In Russian)

Брянский клад украшений с выемчатой эмалью восточноевропейского стиля (III в. н. э.). *Раннеславянский мир*. Вып. 18. Москва – Вологда: ИА РАН, 2018. 563 с.

Furasev A. G. Polovozrastnyie naboryi ukrasheniy kruga varvarskih vyemchatyih emaley / *Otdelu arheologii Vostochnoy Evropyi i Sibiri 70 let. Tezisyi nauchnoy konferentsii*. Sankt-Peterburg: Izdatelstvo Gosudarstvennogo Ermitazha, 2001. S. 29–34. (In Russian)

Фурасьев А. Г. Половозрастные наборы украшений круга варварских выемчатых эмалей / *Отделу археологии Восточной Европы и Сибири 70 лет. Тезисы научной конференции*. Санкт-Петербург: Издательство Государственного Эрмитажа, 2001. С. 29–34.

Furasev A. G. Problema datirovki kladov veschey s vyemchatyimi emalyami / *Kladyi: sostav, hronologiya, interpretatsiya. Materialy tematicheskoy nauchnoy konferentsii (Sankt-Peterburg, 26–29 noyabrya 2002 g.)*. Sankt-Peterburg, 2002. S. 83–86. (In Russian)

Фурасьев А. Г. Проблема датировки кладов вещей с выемчатыми эмальями / *Клады: состав, хронология, интерпретация. Материалы тематической научной конференции (Санкт-Петербург, 26–29 ноября 2002 г.)*. Санкт-Петербург, 2002. С. 83–86.

Germania – Sarmatia. Vyp. III / red. O. Radyush, A. Blyuene, M. Lyubichev. Moskva: IA RAN, 2020. 431 s. (In Russian)

Germania – Sarmatia. Вып. III / ред. О. Радюш, А. Блюэнэ, М. Любичев. Москва: ИА РАН, 2020. 431 с.

Khomiakova O. A. Braslety Brianskogo klada. *Bryanskiy klad ukrasheniy s vyemchatoy emalyu vostochnoevropeyskogo stilya (III v. n. e.)*. *Ranneslavyanskiy mir*. Vyp. 18 / otv. red. A. M. Oblomskii. Moskva – Vologda: IA RAN .S. 86–94. (In Russian)

Хомякова О. А. Браслеты Брянского клада. *Брянский клад украшений с выемчатой эмалью восточноевропейского стиля (III в. н. э.)*. *Раннеславянский мир*. Вып. 18 / отв. ред. А. М. Обломский. Москва – Вологда: ИА РАН, 2018. С. 86–94.

Korzukhina G. F. Predmety ubora s vyemchatymi emaliyami V – pervoi poloviny VI v. n. e. v Srednem Podneprove. *Svod arkheologicheskikh istochnikov*. Vyp. E1–43. Leningrad: Nauka, 1978. 125 s. (in Russian).

Корзухина Г. Ф. Предметы убора с выемчатыми эмальями V – первой половины VI в. н. э. в Среднем Поднепровье. *Свод археологических источников*. Вып. E1–43. Ленинград: Наука, 1978. 125 с.

Lyubichev M. V. Rannjaja istorija dnepro-doneckoj lesostepi I–V vv. n. je. Chasti 1, 2. Ostrogothica-Serie: Bände. Bd. 2. Har'kov: Estet Print, 2019. 268, 368 s. (In Russian)

Любичев М. В. Ранняя история днепро-донецкой лесостепи I–V вв. н. э. Части 1, 2. Ostrogothica-Serie: Bände. Bd. 2. Харьков: Естет Принт, 2019. 268, 368 с.

Oblomskiy A. M. Etnicheskie protsessy na vodorazdele Dnepra i Dona v I–V vv. n. e. Moskva – Sumy: Arheologicheskoe agentstvo, 1991. 287 s. (In Russian)

Обломский А. М. Этнические процессы на водоразделе Днестра и Дона в I–V вв. н. э. Москва – Сумы: Археологическое агентство, 1991. 287 с.

Oblomskiy A. M. Dneprovskoe lesostepnoe Levoberezh'e v pozdnierimskoe i gunnskoie vremya. Moskva: Nauka, 2002. 255 s. (In Russian)

Обломский А. М. Днепровское лесостепное Левобережье в поздне римское и гуннское время. Москва: Наука, 2002. 255 с.

Oblomskiy A. M. O dons'kikh kladakh ukrasheniy s vyemchatoy emalyu vostochnoevropeyskogo stilya. *Studia Barbarica. Profesorowi Andrzejowi Kokowskiemu w 65. rocznice urodzin* / red. B. Niezabitowska-Wisniewska, P. Luczkiewicz, S. Sadowski, M. Stasiak-Cyran, M. Erdrich. T. 1. Lublin: Instytut Archeologii Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2018. S. 618–647. (In Russian)

Обломский А. М. О донских кладках украшений с выемчатой эмалью восточноевропейского стиля. *Studia Barbarica. Profesorowi Andrzejowi Kokowskiemu w 65. rocznice urodzin* / red. B. Niezabitowska-Wisniewska, P. Luczkiewicz, S. Sadowski, M. Stasiak-Cyran, M. Erdrich. T. 1. Lublin: Instytut Archeologii Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2018. S. 618–647.

Oblomskiy A. M. Razvedki v Zadonskom i Lebedyanskom rayonah. *Arheologicheskie issledovaniya v Tsentralnom Chernozeme 2016* / red. N. E. Chalyih. Lipetsk: Poligraficheskoe predpriyatie «Novyy vzglyad», 2017. S. 127–131. (In Russian)

Обломский А. М. Разведки в Задонском и Лебедянском районах. *Археологические исследования в Центральном Черноземье 2016* / ред. Н. Е. Чалых. Липецк: Полиграфическое предприятие «Новый взгляд», 2017. С. 127–131.

Oblomskiy A. M., Berezutskiy V. D. Horyzont ukrasheniy s vyemchatymi emaliyami na territorii Lesostepnogo Podon'ia. *Oium. Vyp. 6. Starozhytnosti varvars'kykh plemen u pershij polovyni I tys. n. e.: do 90-richchia V. D. Barana* / red. O. V. Petrauskas, S. A. Gorbanenko, O. V. Gopkalo. Kyiv: IA NANU, 2019. S. 50–79. (In Russian)

Обломский А. М., Березуцкий В. Д. Горизонт украшений с выемчатыми эмальями на территории Лесостепного Подонья. *Oium. Вип. 6. Старожитності варварських племен у першій половині I тис. н. е.: до 90-річчя В. Д. Барана* / ред. О. В. Петраускас, С. А. Горбаненко, О. В. Гопкало. Київ: ІА НАНУ, 2019. С. 50–79.

Oblomskiy A. M., Terpilovskiy R. V. Predmetyi ubora s vyiemchatyimi emalyami na territorii lesostepnoy zonyi Vostochnoy Evropyi (dopolnenie svodov G. F. Korzuhinoy, I. K. Frolova i E. L. Gorohovskogo). *Pamyatniki kievskoy kulturyi v lesostepnoy zone Rossii. Ranneslavyanskiy mir. Vyp. 10* / red. A. M. Oblomskiy. Moskva: IA RAN, 2007. S. 113–141. (In Russian)

Обломский А. М., Терпиловский Р. В. Предметы убора с выемчатыми эмальями на территории лесостепной зоны Восточной Европы (дополнение сводов Г. Ф. Корзухиной, И. К. Фролова и Е. Л. Гороховского). *Памятники киевской культуры в лесостепной зоне России. Раннеславянский мир. Вып. 10* / ред. А. М. Обломский. Москва: ИА РАН, 2007. С. 113–141.

Pozdnezarubinskije pamyatniki na territorii Ukrainy (vtoraya polovina I – II v. n.e.). *Ranneslavyanskiy mir. Vyp. 12*. Moskva: IA RAN, 2010. 332 s. (In Russian)

Поздnezарубинецкие памятники на территории Украины (вторая половина I – II в. н.э.). *Раннеславянский мир. Вып. 12*. Москва: ИА РАН, 2010. 332 с.

Radyush O. A. Snaryazhenie vsadnika, ukrasheniya, detali rogov kruga vostochnoevropeyskikh emaley v bassejne verhnego techeniya Psla i Seyma. *Lesnaya i lesostepnaya zonyi Vostochnoy Evropyi v epohi rimskikh vliyaniy i Velikogo pereseleniya narodov. Konferencija 2* / red. A. M. Vorontsov, I. O. Gavrituhin. Tula: Gos. muzey-zapovednik «Kulikovo pole», 2010. S. 5–13. (In Russian)

Радюш О. А. Snaryazhenie vsadnika, ukrasheniya, detali rogov kruga vostochnoevropeyskikh emaley v bassejne verhnego techeniya Psla i Seyma. *Лесная и лесостепная зоны Восточной Европы в эпоху римских влияний и Великого переселения народов. Конференция 2* / ред. А. М. Воронцов, И. О. Гавритухин. Тула: Гос. музей-заповедник «Куликово поле», 2010. С. 5–13.

Radyush O. A. Elementyi vsadnicheskoy i družinnoy kulturyi II–III vv. v Podneprove. *Stratum Plus*. 2013a. No. 4. S. 51–73. (In Russian)

Радюш О. А. Элементы всаднической и дружинной культуры II–III вв. в Поднепровье. *Stratum Plus*. 2013a. № 4. С. 51–73.

Radyush O. The Second and Third Century Knob Spurs (Knopfsporen) in the Middle and Upper Dnieper Area. *Inter ambo maria. Northern Barbarians from Scandinavia towards the Black Sea* / eds. I. Khrapunov, F.-A. Stylegar. Kristiansand-Simferopol: Dolya Publishing House, 2013b. PP. 317–334.

Radyush O. A. Varvarskie emali Vostochnoy Evropyi – sovremennoe sostoyanie istochnikovoy bazyi i opyt kartirovaniya. *Germania-Sarmatia. Vyp. III* / red. O. Radyush, A. Blyuene, M. Lyubichev. Moskva: IA RAN, 2020. S. 320–357. (In Russian)

Радюш О. А. Варварские эмали Восточной Европы – современное состояние источниковой базы и опыт картирования. *Germania-Sarmatia. Вып. III* / ред. О. Радюш, А. Блюэнэ, М. Любичев. Москва: ИА РАН, 2020. С. 320–357.

Terpilovskiy R. V., Abashina N. S. Pamyatniki kievskoy kulturyi (Svod arheologicheskikh istochnikov). Kyiv: Naukova dumka, 1992. 221 s. (In Russian)

Терпиловский Р. В., Абашина Н. С. Памятники киевской культуры (Свод археологических источников). Киев: Наукова думка, 1992. 221 с.

Vorontsov A. M. Nahodki kruga vostochnoevropeyskikh vyiemchatyih emaley na territorii moschinskoy kulturyi. *Germania-Sarmatia. Вып. III* / ред. О. Радюш, А. Блюэнэ, М. Любичев. Москва: ИА РАН, 2020. С. 263–279. (In Russian)

Воронцов А. М. Находки круга восточноевропейских выемчатых эмалей на территории мощинской культуры. *Germania-Sarmatia. Вып. III* / ред. О. Радюш, А. Блюэнэ, М. Любичев. Москва: ИА РАН, 2020. С. 263–279.

Voronyatov S. V. Sarmatskiy i yuzhno-baltiyskiy kulturnye impulsyi v postzarubinskih drevnostyah gorizonta Rahnyi-Pochep (vtor. pol. I – nach. II vv. n.e.): avtoref. ... kand. ist. nauk. Sankt-Peterburg, 2018. 13 s. (In Russian)

Воронятов С. В. Сарматский и южно-балтийский культурные импульсы в постзарубинецких древностях горизонта Рахны-Почеп (втор. пол. I – нач. II вв. н.э.): автореф. ... канд. ист. наук. Санкт-Петербург, 2018. 13 с.

Voronyatov S. V., Shinakov E. A. Otdelnyie nahodki iклады kruga «varvarskih emaley» v Bryanskom Podesene. *Germania-Sarmatia. Вып. III* / ред. О. Радюш, А. Блюэнэ, М. Любичев. Москва: ИА РАН, 2020. С. 82–117. (In Russian)

Воронятов С. В., Шинаков Е. А. Отдельные находки и клады круга «варварских эмалей» в Брянском Подесенье. *Germania-Sarmatia. Вып. III* / ред. О. Радюш, А. Блюэнэ, М. Любичев. Москва: ИА РАН, 2020. С. 82–117.

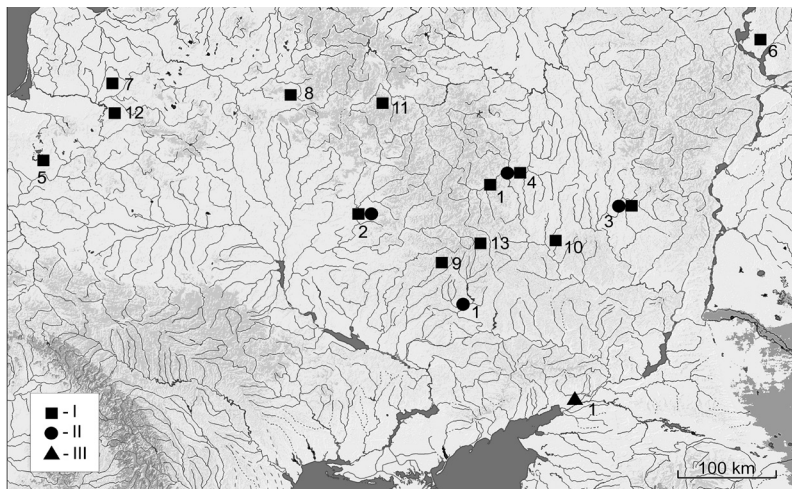

Рис. 1. Знахідки браслетів Хомякова тип 26 (I) (1 — Есхар; 2 — Брянський (Усухський) скарб; 3 — Піски; 4 — Паніковець), щитка-сегмента з емаллями (II) (1 — Рогожкіно XII), браслетів Корзухіна тип 1 з близькими до виробу з Есхару мотивами орнаментатії ободу та гребнів (III) (1 — Зам'ятино-Юр'єво; 2 — Брянський (Усухський) скарб; 3 — Піски; 4 — Паніковець 5 — Онуфрієво; 6 — Усть-Бриска; 7 — Демблінє — Пакачінєє (Dembų-Pakačinėje); 8 — Заозір'я; 9 — Гнилиця; 10 — Лук'янчиков/Журавка; 11 — Мошинський скарб; 12 — Мігоніс; 13 — Шишино 5) (карта).

Fig. 1. Finds of the bracelets Khomyakova type 2b (I) (1 – Eskhar; 2 — Bryansk (Usukh) treasure; 3 — Pisky; 4 — Panikovets), shield-segment with enamels (II) (1 — Rogozhkino XII); bracelets Korzukhina type 1 with motifs of ornamentation of the band and scallops similar to bracelet from Eskhar (III) (1 — Zamyatino-Yurievo; 2 — Bryansk (Usukh) treasure; 3 — Pisky; 4 — Panikovets; 5 — Onufriyev; 6 – Ust-Bryska; 7 — Dembų-Pakačinėje; 8 — Zaozirya; 9 — Hnylytsia; 10 — Lukianchikov/Zhuravka; 11 — Moshchyno treasure; 12 — Migonis; 13 — Shyshyno 5) (map).

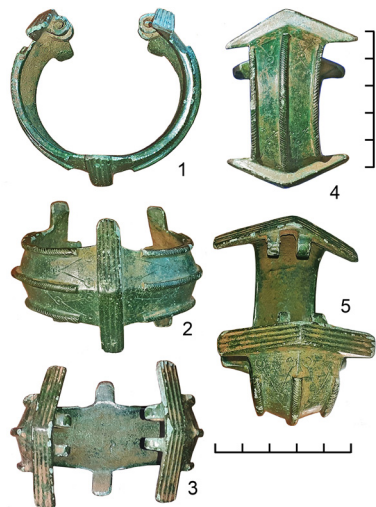

Рис. 2. Бронзовий браслет з-під Есхару (Харківська обл., Україна) (фото).

Fig. 2. Bronze bracelet from Eskhar surroundings (Kharkiv oblast, Ukraine) (photo).

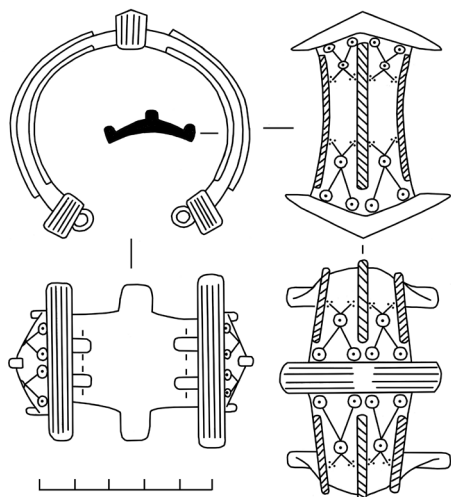

Рис. 3. Бронзовий браслет з-під Есхару (Харківська обл., Україна) (рисунок).

Fig. 3. Bronze bracelet from Eskhar surroundings (Kharkiv oblast, Ukraine) (drawing).

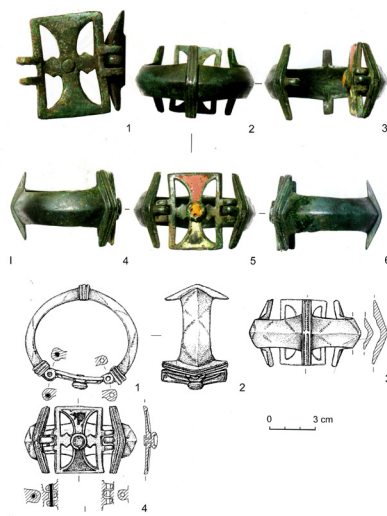

Рис. 4. Браслет типу Хомякова 2б з Брянського (Усухського) скарбу (I — фото, II — рисунок) (Brianskii klad 2018, tabl. XXXV, rys. 42)

Fig. 4. Bracelet of the Khomyakova type 2b from Bryansk (Usukh) treasure (I – photo, II — drawing) (Brianskii klad 2018, tabl. XXXV, rys. 42)

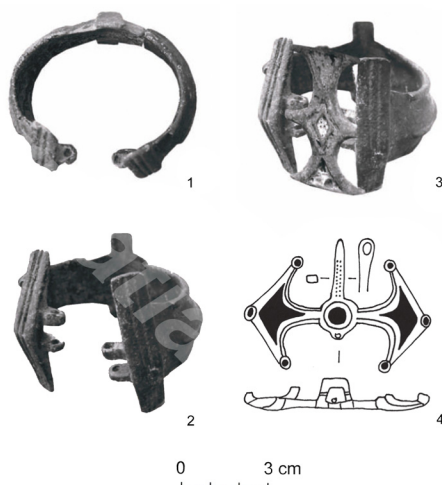

Рис. 5. Браслети типу Хомякова 2б з Писків (1–3) (Akimov et al. 2020, rys. 5 : II) та щиток-сегмент з емаллями з поселення Рогожкіно XII (4) (Bezuglov, Gudimenko 1993б rys. 6: 2)

Fig. 5. Bracelets of the Khomyakova type 2b from Piskn (1–3) (Akimov et al. 2020, rys. 5: II) and shield-segment with enamels from Rogozhkino settlement XII (4) (Akimov et al. 2020, rys. 5: II) (Bezuglov, Gudimenko 1993b rys. 6: 2).

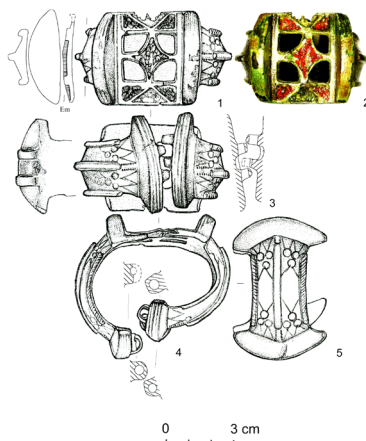

Рис. 6. Браслет типу Хомякова 2б з Паніковця (Brianskii klad 2018, rys.76).

Fig. 6. Bracelet of the type Khomyakova type 2b from Panikovets
(Brianskii klad 2018, rys.76).

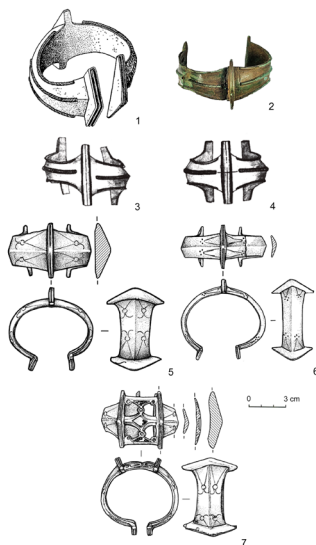

Рис. 7. Орнамент на браслетах Корзукхіна тип 1: 1 — Демблінє — Пакачінєє (Dembq-Pakačineje) (Korzukhina 1978, 80, tabl. 26: 3; Khomiakova 2018, rys. 69:1), 2 — Гнилиця (Bilyns'ka et al. 2021, rys. 8: 3), 3, 4 — Лук'янчиков/Журавка (Oblomskiy 2018, rys. 2: 1, 4; Oblomskiy, Berezutskiy 2019, rys. 9), 5–7 — Брянський (Усухський) скарб (Brianskii klad 2018, rys. 32, 34, 41).

Fig. 7. Ornament on the bracelets of Korzukhina type 1: 1 – Dembq-Pakačineje (Korzukhina 1978, 80, tabl. 26: 3; Khomiakova 2018, rys. 69:1); 2 — Hnylytsa (Bilyns'ka et al. 2021, rys. 8: 3); 3, 4 — Luk'yanchikov/Zhuravka (Oblomskiy 2018, rys. 2: 1, 4; Oblomskiy, Berezutskiy 2019, rys. 9); 5–7 — Bryansk (Usukh) treasure (Brianskii klad 2018, rys. 32, 34, 41).

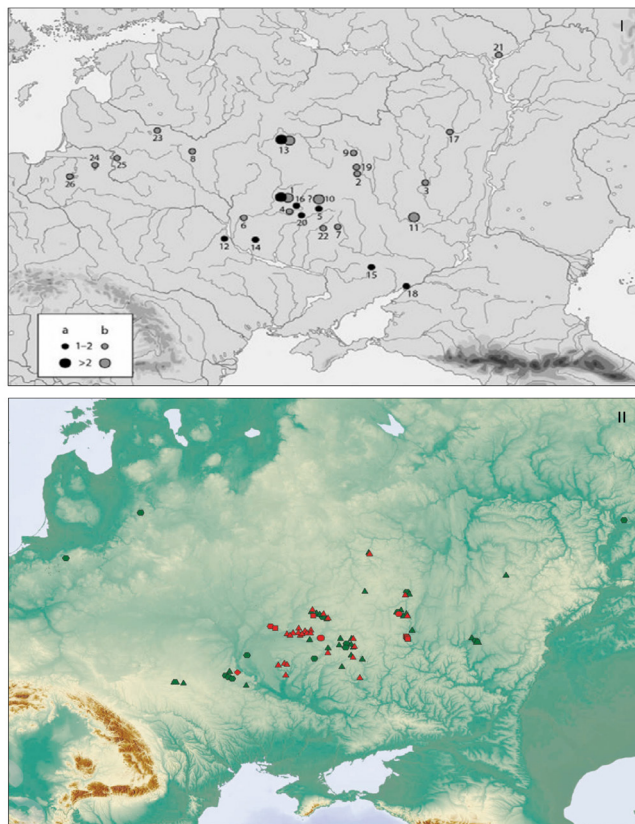

Рис. 8. Розповсюдження браслетів кола «виімчастих емалей» Корзухіна тип I / Хомякова типи 1, 2 у Східній Європі за А. Бітнер-Врублевською (I: а — браслети з емаллю, б — браслети без емалі) та О. О. Радюшем (II): (I — Bitner-Wróblewska 2021, fig. 6; II — Radyush 2020, rys. 25) (карти).

Fig. 8. Distribution of the bracelets of the 'notched enamel' group of Korzukhina type I / Khomyakova types 1, 2 in Eastern Europe according to A. Bitner-Wróblewska (I: a — bracelets with enamel, b — bracelets without enamel) and O. O. Radyush (II).
(I — Bitner-Wróblewska 2021, fig. 6; II — Radyush 2020, rys. 25) (maps).

Volodymyr Koloda

Candidate of History, Associate Professor

H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University

29 Alchevskykh St., 61002, Kharkiv, Ukraine

Email: koloda.v@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8614-2039>

Mikhailo Lyubichev

Doctor of Historical Sciences, Professor

V. N. Karazin Kharkiv National University

4 Svobody Sq., 61022, Kharkiv, Ukraine

Email: gsae@karazin.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1010-1425>

**A BRACELET OF THE “EASTERN EUROPEAN NOTCHED
ENAMEL” TRADITION FROM THE VICINITY OF ESKHAR
IN KHARKIV REGION**

A bronze bracelet was found in a forested area on the left bank of the Siverskyi Donets River near the southern edge of the village of Eskhar (Novopokrovka territorial community, Chuhuiv District, Kharkiv Oblast, Ukraine). In the typology of G. F. Korzhukhina, it belongs to Type I (wide bracelets, triangular in cross-section, with scallops, with or without enamel); in the typology of O. S. Khomyakova – to Type 2b (bracelets with an openwork movable shield-segment attached by hinged joints to scallops located at the ends of the hoop). The ornament of the Eskhar bracelet consists of several elements: a) three ridges with oblique notch-chasing; b) engraved compositions on two faces of the hoop; and c) longitudinal grooves on the end faces of the scallops. Similar bracelets come from the Bryansk (Usokh) hoard and from Pisky. The bracelets from the Bryansk hoard, Pisky, Eskhar, and Panikovets were made according to different constructional schemes. The concentration zone of this category of finds encompasses the Middle Dnipro region, the Dnipro-Donets forest-steppe and the adjacent forest belt, and the upper reaches of the Oka and Don rivers. Individual finds come from Masuria, Lithuania, Latvia, Belarus, the upper reaches of the Southern Buh, the middle reaches of the Don and Khopyor, the Lower Don, and the Middle Volga. In terms of its position within the typological sequence of such objects, the Eskhar bracelet belongs to the “earlier” end and represents the middle stage of development of Eastern European notched enamel ornaments, dated to the late second through the mid-to-late third centuries. Finds belonging to the “notched enamel” tradition attest to the formation

of prestige costume assemblages among the populations of the middle and upper Dnipro basin and the Desna region, the upper Oka, and certain cultures of the southeastern Baltic. "Notched enamels" serve as an indicator of intercultural contacts among different population groups across Eastern Europe during the Roman era. In the Dnipro-Donets forest-steppe, finds of the "notched enamel" complex are associated with settlements and burial grounds of the Late Zarubyntsi stage and the initial phase of the Kyiv culture, or belong to the post-Zarubyntsi horizon, specifically to its second period, dated to phases B2/C1 and C1a (approximately mid-to-late second through early third century).

Keywords: Eastern European forest-steppe, Siverskyi Donets River, Roman era, notched enamels, bracelet.

Конфлікт інтересів

Автори засвідчують, що, незважаючи на те, що один із авторів рукопису є членом редакційної колегії цього журналу, процес рецензування, ухвалення рішення щодо публікації та редагування здійснювалися незалежно, без його участі чи впливу. Будь-які потенційні конфлікти інтересів були повністю усунені шляхом зовнішнього контролю за процесом. Крім того, автори повністю дотримувалися етичних норм, зокрема щодо уникнення плагіату, фальсифікації даних і дублювання публікацій.

Внесок авторів: усі автори зробили рівний внесок у виконання цієї роботи.

У роботі не використано ресурси штучного інтелекту.

Conflict of Interest

The authors certify that, despite one of the authors of the manuscript being a member of the editorial board of this journal, the processes of peer review, editorial decision-making regarding publication, and editing were conducted independently, without the author's participation or influence. Any potential conflicts of interest were fully mitigated through external oversight of the process. In addition, the authors have fully adhered to ethical standards, including the avoidance of plagiarism, data falsification, and redundant (duplicate) publication.

Author Contributions: All authors contributed equally to the completion of this work.

No artificial intelligence tools were used in the preparation of this work.

Дата першого надходження статті до видання: 03.02.2026.

Date of the article's initial submission to the Journal: 03.02.2026.

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 11.04.2026.

Date of acceptance of the article for publication after peer review: 11.04.2026.

Дата публікації: 20.05.2026.

Date of publication: 20.05.2026.